

A gyermek és a háború.

GLÜCKLICH VILMA előadásából.

Szükségét érzi ma minden komolyan gondolkodó ember, hogy tanakodjék azon a kérdésen: hogyan óvjuk gyermekeinket a háborúnak oly káros hatásaitól, amelyek testi és szellemi fejlődésüket veszélyeztetik. Nem arról van szó, hogy kész elméletet fejtsünk ki; ilyen-nel ma senki sem rendelkezik még; hanem fel kell ráznunk nyugalmukból mindazokat, akiket ez a kérdés közletről érint, akik befolyást gyakorolhatnak a mai gyermekek sorsára, és meg kell értessük velük, hogy nagy veszedelmek fenyegetik a mai gyermekeket, ha idejekorán hozzá nem látunk azok elhárításához.

Adatgyűjtések eredményeivel még nem rendelkezünk s így azokra nem alapíthatunk még elméleti fejtegetéseket, amelyek a gyermeki lélekleben végbemenő változásokat minutiózan követik; de mindamellett sürgős a gyakorlati cselekvés. Nem érünk rá bevárni, míg az; adatgyűjtés alapján tudományosan beszélhetünk erről a kérdéstről; ki tudja, addig milyen károkat okoz nemtörődésünk; ezért magunk elé akarjuk állítani ezt a nagyon fontos kérdést és azon akarunk lenni, hogy ha a magunk gyakorlati nevelő tevékenységével nem sokat használhatunk is, legalább ne ártsunk a gyermeknek. Első sorban a szegény gyermekekre gondolt mindenki és Budapest közgyámjai közül azok, akik felszólításunknak megfelelően, véleményt mondanak arra nézve, hogy mi a teendő, majdnem mind éppen a szegény gyermekek ügyével foglalkoznak.

A Feministák Egyesületének legutóbbi szülői értekezlete már a gyakorlat terére lépett: elhatározta, hogy kérni fogja a székesfőváros tanügyi hatóságát: ne engedje meg 16 éven aluli gyermekek résztvételét nyilvános produkciókon; ne engedje, hogy bármiféle jótékony cél érdekében is színpadra vigyenek gyermekeket és evvel egyrészt komoly veszedelemnek tegyék ki idegzetüket, másrészt kifejlesszék bennük azt a kifelé éleést, amely nent az igazi, az értékes módja az életnek. Együttal kérte a szülői értekezlet, hogy ne engedjék meg a 14 éven aluli gyermekek kenyérkereső foglalkozását. Az a sajtóságos, téves felfogás kapott lábra ma jobban, mint valaha: hogy a gyermek, ha apja hadbavonult, tartozik pénzért dolgozni még akkor is, ha egészséges, erős anyja van. Pedig evvel szinte úgy teszünk, mint aki a még éretlen termést aratja le, mert hiszen későbbre bénítjuk meg a gyermek munkaképességét, ha megengedjük, hogy korán pazarolja el egész erejét.

A mai viszonyok között kétszeresen kötelességünk örködni azon, hogy a gyermek testi fejlődése és szellemi életének kialakulása a lehető legnagyobb kíméletben részesüljön. Hiszen amúgy is ezernyi olyan befolyás éri, amelynek útját állani nem tudjuk, sok esetben nem is akarjuk, hiszen egy nagy történelmi kor befolyása alól nem vonhatjuk ki a gyermeket sem. De a mai nagy eseményeknek sok olyan részlete van, amelynek mérlegelésében a gyermek elméje még éretlen, amelynek külsőségei mögött ő nem látja az esetleges nagy célokat, amelyekből ő csak a kegyetlenséget, a gyűlöletet, a brutalitást olvassa ki. Ismerve a gyermek erős utánzási ösztönét, féltő, hogy ő benne csak ezek a külsőségek maradnak meg, anélkül, hogy átértené mindazt, ami az indító okokban esetleg nemes. Ezért kötelessége minden szülőnek ma inkább, mint valaha, hogy a gyermekbe oltsa mindazt, amit emberbaráti sze-

retetből, az emberi testvériség megérzéséből beleoltani lehetséges. Amilyen örvendetes, hogy egy nemzetben belül olyan szép példáit tudtuk létrehozni a gyermeki áldozatkészségnek, hogy olyan nagy munkára tudtuk ösztönözni különösen a leányiskolák növendékeit a köz érdekében; amilyen értékes gazdagodása ez az ő szociális érzésüknek, éppen oly nagy mértékben káros rájuk nézve, ha olvassák és hallják azt a gyűlölködő hangot, amelyet ma még művelt emberek között is, sőt irodalmi nagyságok részéről is akárhányszor olvasunk és hallunk.

A gyermekbe oltják azt az érzést, hogy embertársaink közt vannak olyanok, akik nem érdemelnek kíméletet, mint honfitársaink, pedig ez a legártalmasabb megtévesztés. Sőt, ma inkább, mint valaha, kötelességünk megértetni velük, hogy ha a háború arra kényszeríti is csapatainkat, hogy másokkal szembeálljanak és őket fegyverrel támadják meg, ez nem jelenti azt, hogy a többi nemzet iránt emberbaráti szeretetünk a legkisebb mértékben is alábbszálljon; mert hiszen nem a nemzetek kívánták ezt a háborút, hanem egy szerencsétlen, kalmárszellemű politika hozta azt létre. Ezért felelőssé tenni azokat az embertársainkat, akik más országokban éppen oly aggódva várják ezeknek a kínos fejleményeknek a végét, nagyon igazságtalan és veszedelmes dolog. Mi felnőttek, akik — fájdalom — avval az érzéssel szenvedjük át ezt a szörnyű időt, hogy a mi életünkben ezt már teljesen kiheverni nem lehet, kell, hogy aggódó gonddal örködjünk a gyermekek felett; gondoskodnunk kell róla, hogy ők is átérezzék azt, amit mi az elmúlt szebb időkben oly nagyra, felemelőnek, olyan vigasztalónak éreztünk: hogy az egész emberiség egy nagy család, amelyben az ilyen szomorú fázisoknak idővel meg kell szünniük, amelyben az egység érzését mindig jobban és jobban ki kell fejleszteni; ma jobban, mint valaha, kötelessége a szülőnek, hogy gyermekét megismertesse evvel a gondolkozásmóddal, hogy benne ellensúlyozza azokat a benyomásokat, amelyeket a háború természetesen, szükségkép magával hoz; a gyermeknek nem szabad azt hinnie, hogy az erőszak, amelyet ma apjának, fiavérének, vagy bármely más hozzátartozójának szolgálata egyenesen kötelességévé tesz, minden körülmények között éretny, hogy ezt a polgári életben is szabad alkalmazni; pedig ennek a veszedelemnek tesszük ki a gyermeket, ezt a félreértést idézzük elő benne, ha például játék gyanánt adjuk kezébe a fegyvert, katonásdit játszatunk vele, katonaruhába öltöztetjük. Éreztetnünk kellene a gyermekekkel, hogy ez szörnyűségesen komoly, civilizált ember számára a legnagyobb önuralommal és a legnagyobb hősiességgel elkerülhető dolog — és itt különösen a hősiességnek azt az oldalát gondoljuk, amelyet befelé kell gyakorolnia: hogy a számára egész életén keresztül megszokottá vált, az emberszereteten alapuló felfogást kénytelen magában leküzdeni, mert a kötelesség parancsolja, hogy ez nem valami vidám, könnyen utánozható cselekedet, mint ők hiszik. A gyermek játékaik mindig abban a körben mozognak, amelyet a környezetében szerzett benyomások határoznak meg. Természetes tehát, hogy ma katonásdit, betegápolást és mindazt játszik, amiről hall, vagy olvas a mai események közül. Nagy hiba volna, ha ezekben a játékokban megzavarnók őket, amíg az igazi civilizált viselkedésnek bizonyos korlátját tiszteltben tudják tartani. De kell, hogy ezekkel a játékokkal szemben meg legyen a szülők részéről az ellenhatás, a magyarázat, hogy ezek a dolgok nem

szépek, csak szükségsernek és reméljük, hogy nyomukban egy szebb, tartósabb civilizáció fog fakadni. Ezen a téren igen nagy feladatokat teljesít az iskola; a mai pedagógusok bizonyára a helyzet magaslatára törek-szenek helyezkedni és növendékeik előtt lehetőleg széles perspektívát nyitni meg arra nézve, hogy mit vár tőlük a haza, a kultúra. De az iskola egymagában nem töltheti be sikeresen ezt a hivatást, hiszen a napnak csak egy kis részét tölti ott a gyermek; azután hazakerül és így folyton váltakoznak a személyek, akikkel érintkezik; éppen azért rendkívül fontos, hogy ezen a téren az otthon befolyása ne legyen káros; hogy otthon az legyen a cselekvés alapelve: ha a kötelesség teljesítése mindig nagyon fontos volt, úgy ma százszorta fontosabb. Nem kell attól félni, hogy ez az előkészítés kevés, akár a háború szomorú kény-szerűségének esetére is. A mai generáció, amely a harc-telen küzd, voltaképpen csakis ezt vitte magával, mert hiszen a háborút igazán nem várta közülük senki; mégis azt halljuk, hogy akik tartalékosok gyanánt vo-nultak be, akik nem is készültek arra, hogy háborúban valaha résztvegyenek, szinte túltesznek az aktív ka-tonákon, majdnem hősiesebbek abban a nagy munká-ban is, amelyre voltaképpen sohasem, vagy legalább is nagyon rövid ideig készültek. Azt láthatjuk ebből, hogy mindenféle munkára, legyen az ízlésünknek meg-felelő vagy meg nem felelő, legyen az eddigi életünk folytatása, vagy annak hirtelen megszakítása, legjobb előkészítés az, ha a kötelesség szeretetére tud-juk megtanítani a gyermeket. Nem erőszakkal, nem ri-degséggel, nem avval, hogy minden neki kedves szó-rakozást, vagy játékba merülést rossz néven veszünk, inert a gyermek csak fokozatosan emelkedik ki fejlő-dése folyamán abból a fantázia-életből, amely élete kez-detén oly nagy szerepet játszik; csak az évek folyamán tud felemelkedni ahhoz a felfogáshoz, amelynek alapja a kötelességtudás; lassan, de céltudatosan kell vezetni a legjobb nevelési eszközzel, a példával. Hiszen akármilyen szokásaink voltak azelőtt, akármennyire vet-tük komolyan az életet azelőtt, a háború kezdete ots eresebben érezzük, hogy mi a kötelesség; szinte ke-ressük a minél súlyosabb kötelességeket. Ilyen példa-adásnak erős hatása van a gyermekre; a kötelesség szeretete benne is felébred és akkor nem kell attól tartani, hogy ha a balsors valaha őt is ilyen súlyos helyzetbe juttatná, rosszabbul állná meg helyét, mint a mai generáció.

Nagyon fontos és Budapestre nézve nagyon ör-vendetes, hogy gyermekeink nincsenek megfosztva az iskolai tanítás áldásaitól. Akik augusztusban és szept-emberben figyeltük a gyermekeket, mennyi nyugtalan-ságot tapasztaltunk mindazokon, akiket nem lehetett állandóan és rendszeresen foglalkoztatni, mert hiszen ez otthon ma nehezebb, mint máskor. Ma annyi gond, annyi bánat, annyi keserűség ért majdnem minden csa-ládot, hogy akárhány esetben képtelen gyermekeit rend-szersen foglalkoztatni. Nagy hálával tartozunk a fő-város tanügyi hatóságának, amely keesztülvitte, hogy az állandó tanítás lehetséges és remélhetőleg az ma-rad egész éven át.

Pszichológiai szempontból nagyon érdekes, hogy az érettségi vizsgálatok esetleges elmaradása mily nagy ha-tást gyakorol az ifjúságra. Figyelemreméltó jelenség a következő: egy leánygimnázium VIII. osztályának ta-nulói elhatározták, hogy ők is kérni fogják felmenté-süket és ez esetben önként vállalkoznak szigorú rend-szabályokhoz kötött betegápolási szolgálatra. Nagyon érdekes adata ez az érettségi vizsgálat pszichikai ha-tásának; oly nyomasztónak érzik az érettségi vizsgálat előrevetett árnyékát, hogy tőle szabadulni akarván, szí-vesen vállalkoznak egy más, igazán nehéz feladatra, íme, komoly okokból el is lehet hagyni ezt a vizsgá-latot; bizonyos, hogy ezek a vizsgálat nélkül megérett fiatalembernek semmivel sem lesznek kevésbé érettek azoknál, akik ezen a tortúrán keresztülmentek. Ebből visszafelé következtetve a gyermekekre: a kisebb növ-en-dek sem lennének semmivel kevésbé képzettek, ha a nyilvános vizsgálatok terhét levennék vállukról. Ré-gen kéri ezt sok pedagógus; talán az idei esztendő-nek ez a nagyon komoly tanulsága siettetni fogja az eszme megvalósulását. Mert mindenben arra kell töre-kednünk, hogy a gyermek fejlődése elsősorban be-felé történjék; itt kell rámutatnunk azokra a bajokra, amelyeket a nyilvános, mutatóanyag előadások okoz-nak, amikor a gyermeknek egy pár héten keresztül koncentrálnia kell minden figyelmét arra, hogy a kö-zönség előtt hogyan fogja a lehető legtetszetősebbé tenni önmagát, Ez a gyakorlat nem fokozza befelé fejlődését, hanem azt a nézetet kelti benne, hogy a legfontosabb mindig az, mit gondolnak rólunk és nem az, hogy voltaképpen mik vagyunk. Ezt a kifelé tö-rekvést kellene ellensúlyozni és gyengíteni azzal, hogy felkeltjük a gyermekben az érdeklődést minden iránt, ami körülötte szép, értékes, nemes; felébresztjük benne azt a tudatot, hogy mindegyikünk csak egy kis pont ebben a nagy tömegben; mindegyikünk nagyon kevésé fontos egymagában és csakis annyiban lehet hasznos vagy káros, amennyiben az egész tömegre nézve tud értékes lenni, vagy az egész tömeggel szemben tud helyes álláspontra helyezkedni. Ma jobban érezzük, mint bármikor, hogy egy-egy pont vagyunk csak ab-ban a nagy tömegben, amelynek sorsát ilyen óriási erők összeütközése dönti el. Ma ez az érzés nem csak kí-vánatos, hanem egyenesen nélkülözhetetlen; hiszen már az élelmiszerek szétosztásában is csak úgy boldogulunk, ha minden ember jóformán minden falatnál gondol a többiekre is; ma feltétlenül szükséges, hogy széles látó-kört nyissunk meg a gyermek előtt; lássa, milyen sokan vannak, akik nálunk nagyobb szenvedéseket túrnak el, akikre még nagyobb csapásokat mért a sors.

Nagyon érdekes és értékes körlevelet adott ki a székesfőváros tanügyi osztálya; az iskolákat arra uta-sítja, hogy az órák keretében foglalkozzanak a hábo-rúval; de nem a gyűlölködés, a vérengzés szellemé-ben, hanem közgazdasági szempontból. Tanítsák meg a gyermeket arra, hogyan lehet a mai viszonyok kö-zött úgy takarékoskodni, hogy avval másoknak is hasz-náljunk, de magunknak se ártsunk. Ezek a közgaz-dasági szempontok csakis akkor érvényesülhetnek iga-zán, ha a köz iránt minden gyermek érez valamit. Ha

csupán az egocentrikus felfogást tudjuk benne kifejleszteni; ha saját magát tekinti a világ középpontjának, saját személyének fontossága túlságos nagynak tűnik fel előtte, nem lesz hajlandó mások kedvéért nélkülözni is, nem lesz hajlandó magát alárendelni a köz érdekeinek. Pedig éppen ez az, amit nálunk is meg kell honosítani: amit ma Németországban annyira bámulunk: az egyéni érdek teljes alárendelése; hogy ez lehetővé váljék, elsősorban az szükséges, hogy a gyermekben a szociális érzéket fejlesszük ki. Hiszen erre törekedtünk akkor is, mikor a jobb módú gyermekeket rábírtuk, hogy áldozzanak a szegények javára; e felszólítás nyomán tényleg hihetetlen és lélekemelő példát láthattuk az áldozatkészségnek ezen a téren is. Ma azonban, mikor egészen közösekké válnak érdekeink közgazdasági téren, különösen az élelmezés terén, ezt is meg kell értetnünk a gyermekkel, hogy valamikor talán egyáltalában nem lesz elég táplálék mindnyájunk számára s így osztoznunk kell mindazon, ami kapható.

Nagyon súlyos vétség a gyermekek egészsége, testi és szellemi épsége ellen az a szomorú szokás, amely ma jobban, mint valaha, kezd általánossá lenni: hogy koldulni és árusítani küldik a gyermekeket, még pedig nemcsak nappal, de éjjel is. Kávéházakban és vendéglőkben, villamoskocsikon és mulatóhelyeken egyaránt találkozunk azokkal a gyermekekkel, akik valami apróságot árulnak és az alvástól megfosztva, ott lézengenek, kiteve a kávéházi rossz levegőnek és az ott uralkodó, nem mindig egészséges atmoszférának; az ajtó előtt pedig ott várja őket akárhányszor az egészséges anya, aki nagyon jól dolgozhatnék, de így okoskodik: »hol kaphatok olyan munkát, amely naponként 4-5 koronát jövedelmez; ez a gyermek pedig sohasem jön kevesebbel haza.« Ezt a társadalom rosszul alkalmazott jószívúsége okozza. Nem is szólva mindazokról a benyomásokról, amelyek károsan érintik a gyermeket a kávéházban vagy mulatóhelyen; ha csak arra gondolunk, hogy az alvást vonják meg tőle, amely rá nézve éppen olyan fontos, mint a táplálkozás és amelynek elvonása tönkreteszi idegeit: azt kell, mondanunk, hogy a közönség súlyosan vetkezik, amikor ily módon segíti elő a gyermek romlását. Ha kolduló gyermeket látunk, járjunk utána ügyének lelkiismeretesen és ne hitessük el magunkkal, hogy tettünk valamit, ha egy pár krajcárt nyomunk a gyermek markába; ezzel semmit sem tettünk, legfeljebb rosszat. Aki komolyan érdeklődik a gyermek sorsa iránt, aki keresztül tudja vinni iskoláztatását, aki szükség esetén ki tudja menteni káros környezetéből, az sokat tett a gyermekért. De aki elősegíti a szülőnek azt a szörnyű vétkét, ahogy gyermekével tartatja el magát, mielőtt az munkaképes volna, egyenesen árt a gyermeknek. Néhai Báron professzornak egy bölcs mondását idézték előttem. Egy szegény ember megoperáltatta magát, de nemi tudott fizetni. Az öreg professzor ilyen esetekben nem tudott nagyon szigorú lenni, de mégis érdekelt, hogy paciense miből él. »A gyermekeimből.« »Úgy, hát akkor emberevő!« felelt a professzor. Nagyon jó mondás, nagyon érdemes arra, hogy emlékezetünkbe véssük. Igenis emberevés, a gyermekek erejének korai felemészítése az, mikor a szülő megengedi, hogy fejletlen gyermeke dolgozni menjen. Ennek az emberevésnek legyünk elkeseredett ellenségei és mindazt a gyűlöletet, amelyet nem akarunk más nemzetbeli embertársaink ellen fordítani, fordítsuk ezeknek a szülőknek ez ellen a rossz szokása ellen. Nem ő ellenük, mint emberek

ellen, mert hiszen ő rájuk is alkalmazható az evangélium mondása, hogy: »Bocsássatok meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek.« De addig ne hagyjunk békét az ilyen szülőnek, amíg meg nem győzzük róla, hogy legelemibb kötelességének tesz eleget, ha gyermekéről addig gondoskodik, amíg az dolgozni megtanul. Ne engedjük meg, hogy az a fiatal nemzedék, amelybe jövő reményeinket vetjük, amelyre ma a nemzetnek inkább van szüksége, mint valaha, kárt szenvedjen fejlődésében.

Szolgáljon ez bevezetésül egy olyan tanulmánynak, melynek anyagát mindannyian gyűjtjük; igyekszünk majd később részletesebben és mindenféle gyakorlati nehézségek megoldására törekedve, megoldani a felvetett kérdést; megtalálni a gyermekekről való gondoskodásnak olyan módszerét, amely nem tisztán anyagi érdeküket, hanem egyúttal lelki fejlődésüket szolgálja és amely majd lehetetlenné teszi, hogy gyermekmartyrok még a mai nehéz időkben is létezhesse.